Tiesitkö?

Tuntemattomasta sotilaasta **Unknown Soldiers**

Väinö Linnan klassikkoteos Tuntematon sotilas sai arvoisensa englanninnoksen, kun amerikkalaisen Liesl Yamaguchin käännös Unknown Soldiers ilmestyi 30.4.2015 ensimmäisenä suomalaisteoksena arvostetussa Penguin Classics -sarjassa.

Teos on käännetty englanniksi kerran aiemminkin, vuonna 1957. Versiota tosin on moitittu; käännöksen toimittajat muokkasivat tekstiä mielensä mukaan ja jättivät jopa joitakin kohtia kääntämättä. Alun perin työn aloitti tamperelainen kirjailija Alex Matson, mutta loppujen lopuksi käännös ilmestyi ilman kääntäjän nimeä. Uutta versiota saatiin odottaa pitkään, kunnes kalifornialainen kääntäjä Liesl Yamaguchi otti urakan itselleen.

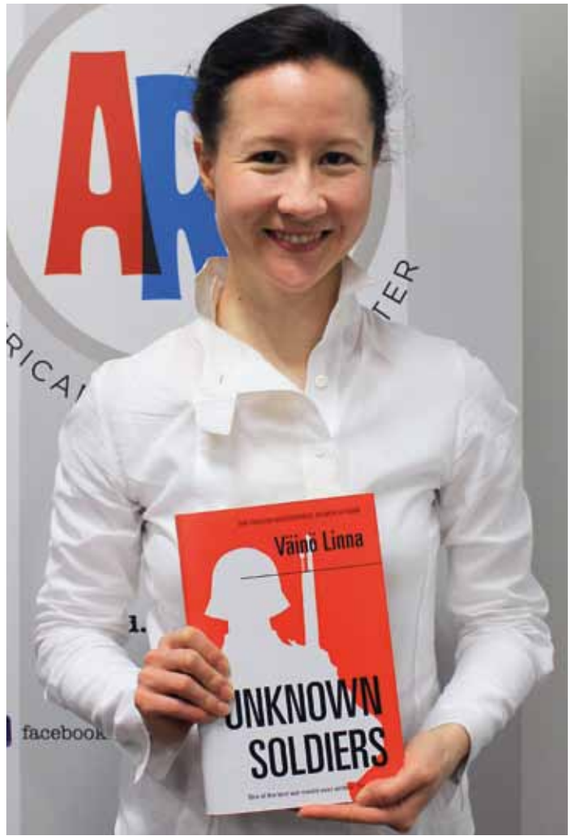

American Resource Centerillä oli ilo saada Liesl vieraakseen Helsingin yliopiston Kaisa-kirjastoon kertomaan teoksen kääntämisestä huhtikuun lopussa.

Taustatukea lukemattomista lähteistä

Aloite uuden englanninkielisen käännöksen tekemiseen tuli alkujaan kustantajalta. Toiveena oli, että käännös soveltuisi kansainvälisille markkinoille; siitä pitäisi tulla hyvä kirja, jonka kuka tahansa, missä tahansa, voisi lukea ja haluaisi lukea – jopa loppuun saakka.

Koko projekti vei neljä vuotta, josta oikeuksien saaminen kesti kaksi vuotta, käännöstyö vuoden ja toimitusprosessi vuoden verran. Liesl kirjoitti neljä eri versiota sekä käytti lukemattomia tunteja taustatyön tekemiseen. Kääntäjä tutustui Tuntemattoman sotilaan eri painoksiin sekä Linnan kirjoittamaan alkuperäiseen teokseen Sotaromaani. Liesl myös luki teoksen englannin-, ranskan- ja saksankieliset käännökset sekä niiden esipuheet, alaviitteet ja sanastot. Hän luki erilaisia tieteellisiä teoksia, väitöskirjan ja pro gradu -tutkielmia sekä kaunokirjallisuutta, kuten Täällä Pohjantähden alla, Seitsemän veljestä ja Vänrikki Stoolin tarinat.

Tärkeitä lähteitä olivat myös verkkoaineistot, kuten Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen murresanakirja. Liesl myös katsoi kirjan pohjalta tehdyt elokuvaversiot ja Kansallisteatterin näytelmän. Hän haastatteli puolustusvoimien edustajia niin Suomesta kuin Yhdysvalloistakin. Monia asioita Liesl tarkisti ystäviltään tai heidän vanhemmiltaan ja isovanhemmiltaan.

Ensimmäisen luonnoksen tarkoituksena oli saada tekstistä alkuperäistä tekstiä noudattavaa, toisen luonnoksen puolestaan luettavaa. Kolmannessa versiossa siirryttiin käännöksestä kirjallisuuteen: tehtiin laulut laulettaviksi ja sanonnat toimiviksi. Helsingin Sanomien maaliskuussa julkaiseman artikkelin ”Näin kajahtaa Tuntemattoman sotilaan punakapinalaulu englanniksi – klassikkokirjasta valmistui uusi käännös” yhteydessä julkaistiin video, jossa Liesl laulaa Punakaartin marssin englanniksi. Video on saatavilla osoitteesta www.hs.fi/kulttuuri/a1426910802067.

Haasteena alueelliset murteet

Jokainen kääntämistä kielestä toiseen kokeillut tietää, miten vaikeaa on välittää alkuperäisen viestin sanoma ja tunnelma. Erityisen vaikeaa Tuntemattoman sotilaan kääntämisessä oli murteiden käyttö. Teoksessa esimerkiksi alikersantti Antero Rokka, maanviljelijä Kannakselta, puhuu iloista karjalanmurretta, ja alikersantti Urho Hietanen puolestaan Turun murretta. Liesl Yamaguchi ratkaisi murreongelman sillä, että hän loi jokaiselle hahmolle oman tunnistettavan kielen.

Rokka on tunnettu ”Kuule!” sanan käyttämisestä; englanniksi se kääntyi muotoon ”Lissen!”. Myös sana ”fellas” eli ”fellows” on ainoastaan Rokan käytössä. Hietanen puolestaan käyttää sanaa ”pretty”, ja Rahikaisen suuhun on aseteltu ”’cha”-pääte kuten ”gotcha” tai ”betcha”.

Yamaguchi teki myös eron miehistön ja upseerien kielenkäytössä. Miehistö käyttää -body -loppuisia sanoja, kuten ”somebody”, upseerit puolestaan -one -loppuisia, kuten ”someone”.

Kertomus elämän voiman puolesta sotaa vastaan

Neljän vuoden intensiivisen työskentelyn jälkeen Liesl Yamaguchi tuntee Tuntemattoman sotilaan kuin omat taskunsa. Kuolemattomien hahmojen joukosta on löytynyt omia suosikkeja, kuten Koskela sekä inhimillistä ääntä edustava kertoja. Itse Liesl samaistuu Kariluotoon - idealistiseen reserviupseeriin, joka kasvaa romaanin aikana nuoresta vastaylennetystä, miestensä hieman naurettavana pitämästä vänrikistä arvostetuksi komppanianpäälliköksi.

Itse kirjaa Yamaguchi kuvaa näin: ”Tuntematon ei ole Suomen puolesta Venäjää vastaan. Linnan omin sanoin, se on elävän voiman puolesta sotaa vastaan.”

Liesl on luennoinut kirjan kääntämisestä Kaisa-kirjaston lisäksi myös Tampereella. Hän pitää englanninkielisen luennon Arkadia International Bookshopissa Helsingissä 25. toukokuuta klo 17, www.arkadiabookshop.fi.

Otteita

★ ”Asialliset hommat hoidetaan hoidetaan, muuten ollaan kuin Ellun kanat.” / ”We do the things we have to do – otherwise, we might as well be Lulu’s chickens on the loose.” (Yamaguchin mukaan käännöksen luoma mielikuva vastaa hyvin suomenkielistä sanontaa; alkusointu myös osoittaa, että on kyse sanonnasta.)
★ “Hakkaa päälle pohjan poika!” / “Cut them down, Kaleva! (Alkuperäinen sanonta on kalevalamittainen; käännös itse ei ole mutta muistuttaa Kalevalaa.)
★ ”Oi kallis Suomenmaa.” / ”O, dear Finlandia.”
★ ”Mää en hual jumalaut! Mää olen tavalise surutoinen poika.” / ”Jesus, I’m not worried! I’m just a happy-go-lucky kind of guy.”
★ ”Köyhä Suomen kansa, katkoo kahleitansa / kärsimysten malja jo kukkuroillaan on. / Raakaa sortovaltaa vastaan nostaa maasta armeijasta / jalon kansan parhaat voimat taistelohon. . .” / “Shackles of the nation tremble with frustration / Finland's cup of misery has reached its very brim. / Casting off the chains of tyrants, Finland rallies up the finest / Forces in the noble nation braced for battles grim. . .”

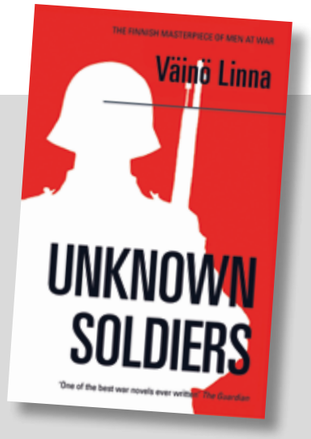

Did You Know?

★ Tuntematon sotilas ilmestyi vuonna 1954.
★ Teoksen ensipainos myytiin loppuun saman tien ja siitä jouduttiin välittömästi ottamaan uusi painos. Vuoden 1955 aikana sitä myytiin 161 000 kappaletta.
★ Kirja on julkaistu myös alkuperäisessä lyhentämättömässä muodossaan nimellä Sotaromaani (2000).
★ Väinö Linnan esikuvana romaaniin oli hänen oma sodanaikainen yksikkönsä, eversti Pietari A. Auttin komentama Jalkaväkirykmentti 8 (JR 8).
★ Kirjan pohjalta on tehty kaksi samannimistä elokuvaa, Edvin Laineen ohjaama vuonna 1955 ja Rauni Mollbergin vuonna 1985. Kolmatta elokuvaa suunnitellaan parhaillaan.
★ Tuntematon sotilas on käännetty 24 kielelle, mm. kiinaksi, kroatiaksi, tsekiksi, unkariksi ja viroksi.

(Lähteet: Helsingin Sanomat 22.3.2015, Wikipedia)

Liesl Yamaguchi

★ S. 1984 Santa Monicassa, Kaliforniassa.
★ Kirjallisuustieteilijä; BA Columbia; MSt Oxford; tohtorikoulutettava, Princeton.
★ Työskentelee Tampereen yliopistossa kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikössä yliopisto-opettajana ja opettaa muun muassa käännöstiedettä sekä kirjallisuustiedettä.
★ Tuli Suomeen ensimmäisen kerran vuonna 2004, ja vietti vuoden 2006-2007 Fulbright -stipendiaattina.

AMERICAN RESOURCE CENTER

Helsingin yliopiston pääkirjasto / Kaisa-talo
Fabianinkatu 30, Helsinki • 050-448 5704 • arc@usembassy.fi
Aukioloajat: ark. 9-20, la 10-16 ARC-tietopalvelu: ark. 9-17
finland.usembassy.gov/arc.html
American Resource Center ARCHelsinki